

ΠΛΑΤΣΟΥΡΙΖΟΝΤΑΣ ΜΕ ΤΟΥΣ ΑΟΜΜΑΤΟΥΣ ΣΤΑ ΝΕΡΑ ΤΗΣ ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ (μέρες πού είναι)

Η συμβολή της Αριστεράς στο χτίσιμο του μεταπολιτευτικού μύθου της «τραγωδίας της Κύπρου»

Είναι αλήθεια ότι η Κύπρος έμπαινε στις κουβέντες των ταγών του ελληνικού κράτους ήδη από τους βαλκανικούς πολέμους, αλλά η πλήρης ενσκόληση με την Κύπρο έπρεπε να περιμένει το δεύτερο μισό του εικοστού αιώνα. Είναι επίσης αλήθεια ότι το πραξικόπημα των συνταγματάρχων το 1967 και η στρατιωτική χούντα που κράτησε εφτά χρόνια και στην οποία χρεώνεται η «τραγωδία της Κύπρου», έχει γίνει αντικείμενο μελέτης που έχει παράξει αξιοσέβαστο βιβλιογραφικό όγκο από πλήθος ιστορικών και άλλων εργατών του πνεύματος. Εμείς πάλι, δεν θα ασχοληθούμε εδώ παρά με ελάχιστα από αυτά τα κείμενα –όσα επιλέξαμε– για να διαπιστώσουμε κατά πόσο ασχολήθηκαν οι συγγραφείς τους με το «ζητημάκι» της Κύπρου, ενόσω διατύπωναν τις βαρυσήμαντες απόψεις τους για την νεότερη ελληνική ιστορία. Και –ώ! τι έκπληξις– σε αυτά που ακολουθούν, θα διαπιστώσει κανείς ότι οι απόψεις διαφέρουν μεταξύ τους ελάχιστα έως καθόλου και –ώ! ακόμα μεγαλύτερη έκπληξις– όλες γυροφέρνουν σαν τις μύγες την πασίγνωστη λέξη «εξάρτηση».

Οι πονέροι (ανομολόγητοι και μη)...

Για αρχή έχουμε κάτι που υποψιαζόμαστε ότι θα προξενήσει ρίγη ενθουσιασμού. Το πιο παλιό χρονολογικά κείμενο, από αυτά με τα οποία θα καταπιαστούμε, φαίνεται να είναι του θεμελιωτή του σοσιαλισμού στη νότια γωνιά των βαλκανίων: Του Ανδρέα Παπανδρέου (τι περιμένετε; Τον Τίτο;). Αν και υποψιαζόμαστε ότι οι σύγχρονοι συνεχιστές της σκέψης του δεν θα παραδέχονταν ποτέ το συγκεκριμένο έργο ως επιρροή, ειδικά τώρα που οι λέξεις ΠΑΣΟΚ και μεταπολίτευση ακούγονται μόνο με συνοδεία μπινελίκιων, εντούτοις το βιβλίο του Ανδρέα φαίνεται να είναι το πρώτο που αφηγείται μια ιστορία της μεταπολεμικής Ελλάδας αναπτύσσοντας, έστω και σε πρωτόλεια μορφή, όλες τις ιδέες της θεωρίας της εξάρτησης. Το ολίγον βιωματικό και πολύ προπαγανδιστικό αυτό έργο, που γράφτηκε το 1969, από την άλλη μεριά του Ατλαντικού, έχει τον εύγλωττο τίτλο *Η δημοκρατία στο απόσπασμα* και τον διακηρυγμένο στόχο «να αποκαλυφθεί η δομή δύναμης που οδήγησε στην κατοχή της Ελλάδας από το αμερικανικό Πεντάγωνο, το οποίο χρησιμοποίησε ως πειθήνια όργανα του μια συμμορία αξιωματικών του ελληνικού στρατού». Με τέτοιους στόχους δεν είναι περιέργο που το κεφάλαιο με τον τίτλο «Ο εφιάλτης του κυπριακού» ξεκινά ως εξής:

Η απειλή του πολέμου εξαιτίας του Κυπριακού απορρόφησε το μεγαλύτερο μέρος της προσοχής και ενεργητικότητας του Γεωργίου Παπανδρέου. Αλλά επιπλέον το Κυπριακό έφερε την κυβέρνηση της Ένωσης Κέντρου σε κατά μέτωπο σύγκρουση με την Ουάσινγκτον, πράγμα που προετοίμασε το έδαφος για την ανατροπή της αργότερα από το βασιλιά. Στην πραγματικότητα, κατά τους εννιά πρώτους μήνες της πρωθυπουργίας του ο Γ. Παπανδρέου κατανάλωσε σχεδόν όλο το χρόνο του ασχολούμενος, από μέρα σε μέρα, με την εκρηκτική κατάσταση που απειλούσε να φέρει την Ελλάδα και την Τουρκία αντιμέτωπες σε έναν πόλεμο που θα μπορούσε εύκολα να προκαλέσει τη συμμετοχή των Μεγάλων Δυνάμεων¹.

Και να που με τις πρώτες γραμμές οι παίκτες, μικροί και μεγάλοι, έχουν πάρει ήδη τη θέση τους στην ιστορία. Ο Παπανδρέου Senior, του οποίου την βαριά κληρονομιά του εκπρόσωπου της δημοκρατίας θα κληρονομήσει ο υιός του, βρίσκεται απέ-

ναντι στους Αμερικάνους και τον ύψιστο εκπρόσωπο του αναχρονισμού, τον βασιλιά και μάχεται να αποφύγει έναν πόλεμο με τους Τούρκους που θα μπορούσε να εξελιχθεί σε έναν νέο παγκόσμιο πόλεμο. Ο συγγραφέας συνεχίζει τονίζοντας ότι το Σύνταγμα που όριζε την ανεξαρτησία της Κύπρου και προερχόταν από τις συμφωνίες της Ζυρίχης και του Λονδίνου, το 1959, ήταν ένας «συμβιβασμός» «μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών, από τον οποίο δε θα μπορούσε να προέλθει βιώσιμη λύση» γιατί «παρείχε στην τουρκική μειονότητα τόσες εγγυήσεις και προνόμια που καθιστούσε τη διοίκηση του νησιού αδύνατη». Αφού ξεκαθαρίσει ότι οι σχέσεις μεταξύ των δύο κοινοτήτων ήταν έως το 1960 «παράδειγμα αρμονικής συνύπαρξης» καταδεικνύει τον ένοχο και τις αιτίες για ό,τι ακολούθησε:

Μετά την έναρξη του απελευθερωτικού αγώνα του κυπριακού λαού η βρετανική απέβλεπε στο να φέρει τους Τούρκους σε σύγκρουση με τους Έλληνες. Η ίδια επίσης στρατηγική έφερε την τουρκική κυβέρνηση στις τετραμερείς διαπραγματεύσεις αναγνωρίζοντας της το δικαίωμα του ενδιαφερόμενου μέλους. [...]

Το Κυπριακό ήταν άμεσα συνδεδεμένο με τη στρατηγική θέση της Κύπρου στην ανατολική μεσογειακή λεκάνη. [...] Η Βρετανία ήθελε να εμποδίσει με κάθε θυσία την ένωση της Κύπρου με την Ελλάδα, γιατί η ένωση θα μετέβαλλε σημαντικά την ισορροπία στην ανατολική λεκάνη.

Προσέξτε τι μας λέει εν ολίγοις, ο συγγραφέας. Η αρχική απαίτηση για ένωση με την Ελλάδα δεν σηκώνει καμία αντίρρηση μιας και ήταν θέληση των Λαών και της Ελλάδας και της Κύπρου. (Το ότι απαγορεύτηκε στους τουρκοκύπριους να λάβουν μέρος στο περιβόητο δημοψήφισμα του 1950 για την ένωση, δεν απασχολεί. Πρόκειται για αισχρή μειονότητα, οπότε who gives a fuck). Ο συμβιβασμός που έκανε ανεξάρτητο κράτος την Κύπρο θα μπορούσε να λειτουργήσει σωστά μόνο αν αυτή η ενοχλητική μειονότητα δεν είχε εγγυήσεις και το τουρκικό κράτος δεν εξέφραζε κάνα ενδιαφέρον να προστατεύσει τα συμφέροντα του στην περιοχή. Είναι εντυπωσιακό πως οι βασικές ιδέες του μεταπολιτευτικού μύθου για την «τραγωδία της Κύπρου» βρίσκονται όλες μαζεμένες σε λίγες προτάσεις. Αλλά ακόμη και μέσα σε αυτό το παραλήρημα η αλήθεια καθρεφτίζεται πεντακάθαρα μόλις αντιστρέψουμε την τελευταία πρόταση που ξεφεύγει από την πένα του γίγαντα της μεταπολίτευσης. Αναδιατυπώστε: «η Ελλάδα ήθελε πάση θυσία την ένωση με την Κύπρο γιατί θα μετέβαλλε υπέρ της την ισορροπία στην ανατολική λεκάνη» και οι παραπάνω ασυναρτησίες μετατρέπονται από σαντιγύ σε λάσπη. Όπως και να 'χει, ο μετέπειτα πρωθυπουργός της χώρας συνεχίζει για 20 σελίδες περιγράφοντας, με μια εσάνς βιωματικής συναισθηματικής φόρτισης, αυτή τη σύγκρουση. Τις πιέσεις και δολοπλοκίες των αμερικανο-βρετανών, τις τουρκικές επιθέσεις και απειλές, τη σθεναρή αντίσταση του μπαμπά του και του Μακάριου, τους αγώνες των ελληνοκυπρίων και πάει λέγοντας. Ο Γρίβας έκανε «απελευθερωτικό αγώνα», θύλακες, αποκλεισμοί και διωγμοί τουρκοκυπρίων δεν υπήρξαν και για τους 10.000 άνδρες του ελληνικού στρατού που έφτασαν ζούλα στο νησί, γαργάρα ο Ανδρέας. Η θεωρία της εξάρτησης, αυτή η παλιά γνώριμη της Αριστεράς και λοιπών δημοκρατικών δυνάμεων, ξεπηδά ανανεωμένη και με νέα δυναμική από αυτόν που αργότερα θα μεγαλοουργήσει στο τιμόνι του ελληνικού έθνους χρησιμοποιώντας με τρελή επιτυχία διάφορες παραλλαγές

Αθήνα, Μάρτιος 1964. Ο Μακάριος στην πρωθυπουργική κατοικία, στο Καστρί. Τη χαρούμενη παρέα συμπληρώνουν ο πρωθυπουργός της Ελλάδας, Γ. Παπανδρέου, ο Έλληνας υπουργός Εθνικής Αμυνας Πέτρος Γαρουφαλιάς, ο Κύπριος υπουργός Εξωτερικών Σπύρος Κυπριανού, ο Γ. Γρίβας και ο Έλληνας υπουργός Εξωτερικών Σταύρος Κωστόπουλος.

της, για το χτίσιμο του νέου εθνικού κορμού που χώραγε όλους τους καλοθελητές, από «μετανιωμένους» χουντοφασίστες έως «συμφιλιωμένους» αριστερούς.

Συνεχίζοντας στο ίδιο πνεύμα συναντάμε τον Γιάννη Κατρή, ο οποίος, στο κλασικό βιβλίο *1960-1970 - Η γέννηση του νεοφασισμού στην Ελλάδα*, που γράφει το 1971 στην Αμερική, όντας αυτοεξόριστος, συνεισφέρει τα μάλα στην αφήγηση του Παπανδρέου. Στο 400 σελίδων έργο του, πρωτοαναφέρει την Κύπρο στην σελίδα 166 μιλώντας για τις επικείμενες εκλογές του 1964 στο κεφάλαιο «Η άνοδος της δημοκρατίας». Αντιμετωπίζει το ζήτημα ως εξής:

Αλλά η προεκλογική περίοδος διαταράχθηκε από μία «ξαφνική» αναθέρμανση της κυπριακής κρίσεως. Η σύγκρουση Ελληνοκυπρίων και Τουρκοκυπρίων είχε προκαλέσει όξυνση στις σχέσεις Αθηνών – Αγκυρας, γεγονός που κλονίζει την ενότητα του ΝΑΤΟ και εξασθενίζει την Ν.Α. πλευρά του. Οι μάχες στην Κύπρο μαίνονταν. Η Τουρκία απειλούσε με ναυτική απόβαση και κατάληψη της νήσου [...] Για το κατεστημένο η κυπριακή κρίση ήταν δώρο εξ ουρανού [...] Αν η κρίση οδηγούσε σε πόλεμο οι καταραμένες εκλογές θα ματαιώνονταν. Και θα αποφεύγετο ο σίγουρος θρίαμβος της δημοκρατίας, που προκαλούσε αλλεργικά αισθήματα στο παλάτι και την ξένη κηδεμονία.

Και συνεχίζει με το αναπόφευκτο ερώτημα

Το ερώτημα είναι: «Ξαφνικά» και «τυχαία» ξέσπασε η πολεμική κρίση εξ αφορμής του κυπριακού; Ή μήπως ήταν ένας θαυμάσιος συγκερασμός προωθήσεως των τουρκικών βλέψεων και παροχής βοήθειας προς την κυνδυνεύουσα ελληνική δεξιά;

Ο Κατρή δεν απασχολείται με μικρολεπτομέρειες όπως τι διάολο ήταν αυτή η «κυπριακή κρίση» που αναθερμάνθηκε. Ότι συνέβη από το 1955 έως τον επικείμενο «θρίαμβο της δημοκρατίας» δεν είναι άξιο αναφοράς. Στις δύο ακόμη φορές που αναφέρεται σε αυτό το ζητημάκι (της Κύπρου ντε) είναι για να τονίσει την τόλμη του Γ. Παπανδρέου

Εκεί που το πνεύμα της «αλλαγής» εκδηλώθηκε με περισσότερη τόλμη από την κυβέρνηση Παπανδρέου ήταν ο τομέας [...] της εξωτερικής πολιτικής [...] Μεγάλος εθνικός πονοκέφαλος παρέμεινε το πρόβλημα της Κύπρου. Οι συνθήκες Ζυρίχης και Λονδίνου - που είχαν συναφθεί επί Καραμανλή - είχαν δημιουργήσει στην Κύπρο κατάσταση μόνιμης πολεμικής αναταραχής μεταξύ των δύο κοινοτήτων.

Αρκετά παρακάτω, αφού παραθέσει την άποψη ενός Τούρκου δημοσιογράφου για το σχέδιο Άτσεσον και τις τουρκικές αντιδράσεις, συνεχίζει:

... Στην Ελλάδα, κατά την ίδια περίπου εποχή, εκδηλώθηκε το μοναρχικό πραξικόπημα (Ιούνιος του 1965). Λίγους μήνες πριν ο Ντην Άτσεσον είχε πει ότι το κυπριακό πρόβλημα δε μπορεί να λυθεί εφ' όσον αρχηγός της ελληνικής κυβερνήσεως παραμένει ο Γεώργιος Παπανδρέου.²

Και με αυτά τελειώνει η ξωφάλτη ενασχόληση του με την Κύπρο. Εμείς παρόλα αυτά μπορούμε, μέσα από αυτή τη λακωνικώτατη αναφορά, να καταλάβουμε στο περίπου την άποψη του Κατρή. Το κυπριακό ως ζήτημα εξωτερικής πολιτικής προέκυψε όταν ο Καραμανλής αποδέχθηκε κάτι συνθήκες που δημιούργησαν «κατάσταση μόνιμης πολεμικής αναταραχής». Πως αυτή η μονιμότητα συνάδει με την «ξαφνική αναθέρμανση της κρίσης» δεν μας εξηγεί. Παρόλα αυτά έτσι έγινε, και έγινε έτσι για να αποτραπεί η άνοδος του Γ. Παπανδρέου στην εξουσία. Το ΝΑΤΟ, δηλαδή οι Αμερικάνοι, συνωμότησαν με όλους –τους κακούς επεκτατικούς Τούρκους, και τους ακόμη πιο κακούς Παλάτι και Δεξιά- επισείοντας την απειλή πολεμικής σύρραξης, για να εμποδίσουν την άνοδο της δημοκρατίας, δηλαδή της Ένωσης Κέντρου στην εξουσία. Το έκαναν αυτό γιατί ήξεραν ότι, ως γνήσιοι δημοκράτες που αγαπούν το έθνος τους, θα εναντιώνονταν στην υποτέλεια που τόσο πλουσιόπαροχα παρείχε η Δεξιά στα Αμερικάνικα συμφέροντα. Η πρόταση για ουσιαστική

διχοτόμηση της Κύπρου, κάτω από το προπέτασμα της ένωσης με ανταλλάγματα, εξυπηρετούσε αυτά ακριβώς τα συμφέροντα. Για να επικρατήσει αυτή η πρόταση οδηγηθήκαμε τελικά στα σταδιακά πραξικοπήματα, πρώτα το μοναρχικό που έριξε τον Παπανδρέου και κατόπιν τη χούντα που ανέλαβε να φέρει εις πέρας τα μιανρά σχέδια των αμερικάνων. Καταλάβετε· και εδώ φουλ εξάρτηση η φάση και η Κύπρος ως διακύβευμα επεκτατικής πολιτικής όλων πλην ημών.

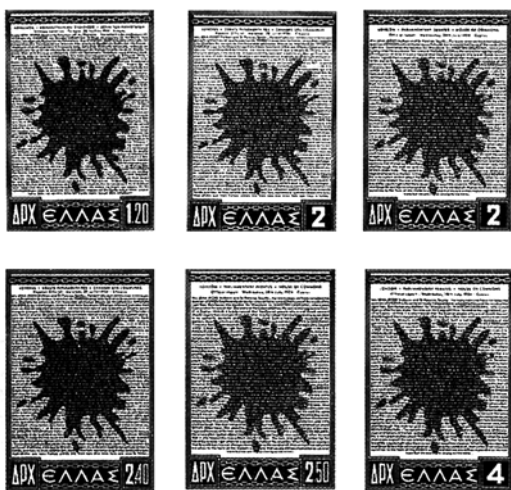
Οι θεμελιωτές...

Στο μικρό αλλά υπερφιλόδοξο (και τελικά θεμελιώδες) έργο με τίτλο *Επισκόπηση της νεοελληνικής ιστορίας* που γράφτηκε το 1972, ο συγγραφέας του, Νίκος Σβορώνος, αφιερώνει στο ζήτημα της Κύπρου, ως κάτι σχετικό με το αντικείμενο του έργου του, δυο τρεις ξέμπαρκες προτάσεις και μια (μεγαλούτσικη είναι η αλήθεια) παράγραφος ενός υποκεφαλαίου. Σε λίγες γραμμές προλαβαίνει να μας διαφωτίσει:

Πραγματικά, αν με την Συνθήκη του Παρισίου (10 Φεβρουαρίου 1947) η Δωδεκάνησος επανερχόταν³ στην Ελλάδα, το ζήτημα των Ελλήνων της Βόρειας Ηπείρου και η υπόθεση της Κύπρου έμεναν ακόμη προς επίλυση. Το ζήτημα που ξαναπαίρνει χωρίς προηγούμενο οξύτητα είναι το κυπριακό, που είχε κατασιγάσει κατά τον πόλεμο. Η Κυπριακή Επιτροπή του Λονδίνου απορρίπτει στα 1964 [προφανώς εννοεί 1954] τη βρετανική προσφορά για την παραχώρηση συντάγματος και ζητά το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης. Από το 1949 οι Κύπριοι που αποτελούν το 82% του πληθυσμού του νησιού (έναντι 18% Τούρκων και άλλων) κηρύσσονται με 96% των ψήφων (79% του συνόλου του ελληνικού πληθυσμού) υπέρ της ενώσεως με την Ελλάδα. [...] Η Ελλάδα που βρισκόταν ως εκείνη τη στιγμή σε κατάσταση αναμονής, φέρνει την υπόθεση στον Ο.Η.Ε. Μπροστά στις υπεκφυγές του τελευταίου, η κυπριακή επαναστατική οργάνωση (Ε.Ο.Κ.Α) εξαπολύει την νύχτα της 31ης Μαρτίου - 1ης Απριλίου 1955 αξιοσημείωτο ένοπλο αγώνα που τερματίζεται με τον συμβιβασμό των συμφωνιών Ζυρίχης - Λονδίνου ανάμεσα στην Τουρκία, την Ελλάδα και την Μεγάλη Βρετανία και τους αντιπροσώπους του ελληνικού και τουρκικού πληθυσμού της Κύπρου (1959).⁴

Για να καταλήξει στο αναμενόμενο συμπέρασμα. «Η υπόθεση της Κύπρου γινόταν ένα ουσιώδες σημείο στο ζήτημα της Εγγύς Ανατολής και της Ανατολικής Μεσογείου» που απασχολούσε εξίσου την Αμερική και την Σοβιετική Ένωση. «Η αδιάλλακτη στάση του αρχιεπισκόπου Μακάριου που για να προστατεύσει την ακεραιότητα της χώρας του, επέμενε για μια λύση στα πλαίσια του Ο.Η.Ε. και δε δίστασε να παίξει για το σκοπό αυτό το σοβιετικό και νασοετικό χαρτί» και που υποστηριζόταν «παρα κάποιους δισταγμούς... από την κυβέρνηση Παπανδρέου» που έδειχνε μεγαλύτερη απειθία στις ΗΠΑ από τις δεξιές κυβερνήσεις, έπρεπε επιτακτικά να αντιμετωπισθεί. Έτσι «οι οπισθοδρομικές δυνάμεις του εσωτερικού και ορισμένη αμερικανική πολιτική αποφάσισαν την πτώση της». Σύντομος και περιεκτικός, ο εκ Παρισίων ορμώμενος κύριος Σβορώνος, μόλις ένα χρόνο μετά το έργο του Κατρή ενσωματώνει και παρουσιάζει πολύ πιο ολοκληρωμένη την θεωρία της εξάρτησης στο έργο που έμελε να δώσει τις κατευθυντήριες γραμμές στην αριστερή ιστοριογραφία. Το γνωστό μας ζητημάκι έχει την ίδια αντιμετώπιση. Στο ελάχιστο που ασχολείται μαζί του είναι για να υποστηρίξει την θεωρία της εξάρτησης που με τη σειρά της υποστηρίζει την αφήγησή του. Φαύλος κύκλος; Όχι· κλασικά επιστημονικά κολπάκια. Αλλά μη μασάτε. Παρακάτω θα δούμε έναν συνάδελφο του κυρίου Σβωρόνου που αφιερώνει στο θέμα κάτιτις παραπάνω από μια παράγραφο.

Ο Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, το 1968 (που μόλις είχε καβατζάρει τη θέση του καθηγητή κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο Παρισίων) γράφει το βιβλίο με τίτλο *Η ελληνική τραγωδία - από την απελευθέρωση ως τους συνταγματάρχες*. Στην εισαγωγή μαθαίνουμε ότι «σκοπός αυτού του βιβλίου είναι να εξηγήσει την προέλευση αυτού του γεγονότος [του στρατιωτικού πραξικοπήματος] και τη λειτουργία των

Στις 22 Σεπτεμβρίου 1954 κυκλοφόρησε από τα Ελληνικά Ταχυδρομεία μια αναμνηστική σειρά γραμματοσήμων. Η έκδοση έγινε σε ταχύτατο χρονικό διάστημα για να συμπέσει η κυκλοφορία της με την ημέρα καταθέσεως της προσφυγής της Ελλάδος στα Ηνωμένα Έθνη για το Κυπριακό ζήτημα. Η παράσταση περιελάμβανε, σε τρεις γλώσσες, μικροφωτογραφημένο απόσπασμα 708 λέξεων, από τα επίσημα πρακτικά της Βουλής των Κοινοτήτων (HANSARD) της 28-7-1954, όπου ο Υφυπουργός Αποικιών, Χένρυ Χόπκινσον, ανέφερε ότι η Κύπρος είναι περιοχή με στρατηγική αξία, και γι' αυτό ουδέποτε θα τύχει αυτοδιάθεσης. Το κείμενο ήταν πλαισιωμένο με πένθος και με μεγάλη μαύρη κηλίδα στο κέντρο του σε ένδειξη διαμαρτυρίας και αποδοκιμασίας.

Ιστανμπούλ, 6 Σεπτεμβρίου 1955. Αν επρόκειτο για Έλληνες θα είχαμε «αυθόρμητο ξέσπασμα του λαού ενάντια στην δουλικότητα των αρχόντων του, που δεν διεκδικούν τα εθνικά δίκαια». Αφού όμως πρόκειται για Τούρκους, έχουμε προφανώς «οργανωμένη επιχείρηση από το τουρκικό κράτος, στην διάρκεια της οποίας ομάδες τραμπούκων λεηλατούν την ελληνική κοινότητα».

κοινωνικών, πολιτικών και διεθνών δυνάμεων, που το κατέστησαν δυνατό».⁵ Το κυρίως κείμενο αποτελείται από 193 σελίδες. Στη σελίδα 140 βρίσκουμε το σύντομο κεφάλαιο με τον πραγματικά πρωτότυπο τίτλο «Οι ξένες δυνάμεις και το κυπριακό». Εκεί, ο κύριος καθηγητής εξιστορεί το πως οι φοβισμένοι και υπάκουοι πολιτικοί οδήγησαν την Ελλάδα στα δεσμά του NATO, το οποίο «δεν περιορίστηκε μόνο στην προστασία της χώρας από την εξωτερική επίθεση [αλλά] δημιούργησε επίσης το πλαίσιο το οποίο διατήρησε την αμερικανική επιρροή». Στο ασφυκτικό αυτό πλαίσιο η οποία πρωτοβουλία του Ελληνικού κράτους εξαφανίστηκε

Σταθερά προσδεμένη στη Δυτική συμμαχία η Ελλάδα μπήκε σε μια περίοδο πλήρους συνεργασίας με τους γείτονές της, στο βαθμό που η συνεργασία συμβιβαζόταν, φυσικά, με τον ψυχρό πόλεμο [...] Έτσι, φαινομενικά, τίποτε δεν απειλούσε την ειδυλλιακή ομοθυμία –με εξαίρεση πάντα την εντελώς ανίσχυρη Αριστερά– γύρω από τα θέματα εξωτερικής πολιτικής, έως ότου εμφανίστηκε το πρόβλημα της αυτοδιάθεσης της Κύπρου.

Το «πρόβλημα» λοιπόν «εμφανίστηκε». Αλλά έτσι όπως μας έχει περιγράψει την κατάσταση της Ελλάδας παραπάνω ο κύριος Τσουκαλάς, η εμφάνιση αυτή δεν μπορεί παρά να γίνει με όρους που ερωτοτροπούν με τη μεταφυσική

Το Κυπριακό πρόβλημα έπεσε από τον ουρανό· πυρπόλησε το Βαλκανικό Σύμφωνο, απείλησε τη Νοτιοανατολική πτέρυγα του NATO με πλήρη διάλυση, τρεις φορές παρα λίγο να προκαλέσει ελληνοτουρκικό πόλεμο και τελικά συνετέλεσε κατά πολύ στην ανατροπή του ελληνικού δημοκρατικού συστήματος. Για δεκαπέντε σχεδόν χρόνια υπήρξε ο εφιάλτης των Ελλήνων πολιτικών, κυβερνητικών και αντιπολιτευομένων.

Το «πρόβλημα» με τη μεταφυσική του εμφάνιση και τις υλικότερες διαστάσεις, έτσι όπως τα αντιλαμβάνεται η διεισδυτική ματιά του κύριου Τσουκαλά, μπορεί να συνοψισθεί ως εξής: Οι Ελληνοκύπριοι περιμένανε εναγωνίως να ανταμειφθούν για τη συμμετοχή τους στο βρετανικό στρατό κατά τον πρόσφατο πόλεμο, με την ένωση τους με την Ελλάδα. Οι Βρετανοί αρνούσαν και οι Έλληνες πολιτικοί ποιούσαν τη νήσσα. Το 1955 ο Μακάριος αναπάντεχα έθεσε ζήτημα αυτοδιάθεσης στον ΟΗΕ που απορρίφθηκε πανηγυρικά. Απηυδισμένοι οι Ελληνοκύπριοι σύστησαν στο τσακ μπαμ μια ένοπλη οργάνωση –την ΕΟΚΑ– και υπερασπίστηκαν τα δίκαια τους. Οι Βρετανοί πέταξαν το τυρί της διχοτόμησης και οι Τούρκοι τσίμπησαν. Τα θεμέλια του NATO έτριξαν. Οι συμφωνίες Ζυρίχης-Λονδίνου και η ανεξαρτησία της Κύπρου ήταν η συμβιβαστική λύση που ενοποίησε ξανά το NATO. Το σύνταγμα όμως που μπήκε σε ισχύ ήταν προβληματικό γιατί εμπόδιζε την πλειοψηφία (δηλαδή τους Ελληνοκύπριους) να ασκεί δημοκρατικά την εξουσία και ο Μακάριος θεώρησε καλό να το αναθεωρήσει. Για κάποιο λόγο η κίνηση αυτή δεν εκτιμήθηκε από τους Τουρκοκύπριους και το τουρκικό κράτος άρχισε τις απειλές. Το NATO ως λύση πρότεινε να κάνει το νησί βάση του. Ο Μακάριος, με την υποστήριξη του Γ. Παπανδρέου, που επαναδιεκδίκησε το θάρρος των Ελλήνων πολιτικών, αρνήθηκε και επανέφερε το ζήτημα της ένωσης με την Ελλάδα ως τη μόνη αποδεκτή λύση. Δυστυχώς όμως «η Τουρκία παρουσίαζε μεγαλύτερο στρατηγικό ενδιαφέρον από την Ελλάδα» και ο Παπανδρέου πιθανόν να υποχρεωνόταν «υπό τις συνεχείς πιέσεις της Αριστεράς να αποτολήσει την ουδετερότητα ή να αποκλίνει προς ντεγκωλικούς προσανατολισμούς». Οπότε; Το συμπέρασμα, στο οποίο οδηγεί η εξιστορήσή του τον Τσουκαλά και με το οποίο κλείνει το κεφάλαιο, δεν μας εκπλήσσει καθόλου:

Η πτώση της κυβέρνησης, τον Ιούλιο του 1965, οφειλόταν σε ένα σύμπλεγμα εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων [...] Η αποκάλυπτη αντίθεση του Παπανδρέου προς ό,τι αποκαλούσε ο ίδιος προδοσία, γινόταν όλο και πιο άκαμπτη καθώς η εσωτερική κρίση προχωρούσε προς την κορύφωσή της. Η προβλεπόμενη νίκη του στις επόμενες εκλογές δεν θα ικανοποιούσε τους κύκλους του NATO. Δεν είναι παράλογο να υποθέσουμε συνεπώς ότι το Κυπριακό συνετέλεσε στην αναμφίβολη συμμετοχή των στρατιωτικών της Αμερικής στο πραξικόπημα της 21ης Απριλίου 1967.

Μια από τα ίδια δηλαδή, με διαφορετική σάλτσα. Αλλά έτσι εδραιώνεται η συγκεκριμένη αφήγηση· έτσι χτίζονται οι συστατικοί μύθοι του κράτους.

...και οι αντιφάσεις

Παρακάτω θα ασχοληθούμε συνοπτικά με την ενδιαφέρουσα περίπτωση του πολυγραφότατου Σπύρου Λιναρδάτου. Το έργο του με τίτλο *Από τον εμφύλιο στη χούντα* που αποτελείται από πέντε ογκώδεις τόμους, ξεκίνησε να γράφεται το 1972 με τη μορφή άρθρων για δημοσίευση σε εφημερίδα, πράγμα που ουδέποτε συνέβη. Ο πρώτος τόμος εκδόθηκε το 1977 και ο τελευταίος (μάλλον) το 1987. Σε μιας τέτοιας έκτασης έργο, όπως ήταν φυσικό, ο Λιναρδάτος ασχολείται με το συγκεκριμένο θέμα πολύ πιο εκτενώς από τους προηγούμενους μυθολάστες... ε, συνώνμη, ιστορικούς. Το Κυπριακό είναι ένα ζήτημα με το οποίο καταπιάνεται με μια σπονδυλωτή αφήγηση και στους πέντε τόμους και το αντιμετωπίζει ως πολύ βασικό κομμάτι του παζλ που συνθέτει την ιστορία της μεταπολεμικής Ελλάδας. Το πιο ενδιαφέρον όμως, τουλάχιστον όσον αφορά εμάς, δεν είναι ούτε ο όγκος του έργου, ούτε το ποσοστό που καταλαμβάνει το «ζητημάκι» μας. Καταρχάς, είναι ενδιαφέρον ότι ο Λιναρδάτος, σε αντίθεση με όλους τους παραπάνω, βασιζόμενος σε πηγές όπως εφημερίδες, περιοδικά, προσωπικά αρχεία και αφηγήσεις πρωταγωνιστών της εποχής εκείνης, φτάνει κάποιες λίγες φορές να φλερτάρει επικινδύνως με αιρετικές απόψεις, χωρίς όμως να μπορεί να κάνει το νοητικό άλμα που θα του επέτρεπε τη σαφή διατύπωση τους. Το πιο ενδιαφέρον όμως είναι ότι ξεκινά την ενασχόληση του με το Κυπριακό ήδη στη σελίδα 49 του πρώτου τόμου εξιστορώντας γεγονότα του 1949. Το υποκεφάλαιο με τον λιτό τίτλο «Κυπριακό» ξεκινά ως εξής:

Στα μεγάλα προβλήματα, που, με τον τερματισμό του εμφυλίου πολέμου συσσωρεύονται στην Ελλάδα, μπορούμε να παραθέσουμε και το Κυπριακό, παρόλο ότι βρισκόταν τότε ακόμα στην πιο ήπια φάση του και θα περάσουν τρία ή τέσσερα ακόμα χρόνια ώσπου να γίνει ένα από τα κυριότερα ή και το βασικό θέμα της εσωτερικής πολιτικής της χώρας.⁶

Στη συνέχεια παραθέτει αποσπάσματα που δεν αφήνουν αμφιβολία για το πότε είχε ανοίξει το ζήτημα, όπως η επιστολή που έστειλε το 1949 ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος ο Β' (προκάτοχος του γνωστού Εθνάρχη) στον Άγγλο κυβερνήτη της Κύπρου, όπου τονίζει ότι «...αφ' ης ημέρας προ 71 ετών η Κύπρος ετέθη υπό την διοίκηση της Μεγάλης Βρετανίας, ουδέποτε έπαυσε ζητούσα την εθνικήν αποκατάστασιν της δια της Ενώσεως μετά της Ελλάδος». Η όπως η αναφορά του πρωθυπουργού Αλέξανδρου Διομήδη το 1949 στην «απόφασιν της Αναθεωρητικής Βουλής των Ελλήνων της 27ης Φεβρουαρίου 1947 [που] εξέφρασε την πεποίθησιν ότι το επί της Κύπρου εθνικόν τούτο αίτημα θα εύρη την πλήρη αυτού ικανοποίησιν εν τω πλαισίω της Ελληνοαγγλικής φιλίας». Ή, το 1950 η δήλωση του νεοε-

Οι πιο επιφανείς πρωταγωνιστές του δράματος σε τετ α τετ. Αρχιεπίσκοπος ο ένας στις γειτονιές του Θησείου, απλός παπάς ο άλλος σε εκκλησία της ίδιας περιοχής (υποψιαζόμαστε πολύ κοινό ποίμνιο), στις αρχές της δεκαετίας του 40, έως τα μέσα της ταραχώδους δεκαετίας του 70 - Αρχιεπίσκοπος Κύπρου ο ένας, απεσταλμένος των χουντικών και αρχηγός της ΕΟΚΑ Β' ο άλλος - μπορεί να τα βρίσκανε και να τα τσακίζανε εναλλάξ, αλλά οι δρόμοι τους δε χώρισαν ποτέ, μέχρι ο Χάρος να μας απαλλάξει από την παρουσία τους.

Η στήλη "Σπουδές στο γαλανόμαυρο" απουσιάζει από αυτό το τεύχος λόγω επείγουσων και απρόβλεπτων υποχρεώσεων κάποιων εκ των βασικών συντελεστών της.

κλεγέντος Αρχιεπισκόπου Μακαρίου του Γ' (μετέπειτα λυσσαλέου υπερασπιστή της ανεξαρτησίας της Κύπρου) ότι «Η νήσος απορρίπτει όλες τις βρετανικές προτάσεις περί χορηγήσεως ανεξαρτήτου συνταγματικού καθεστώτος, επιμένουσα εις την ένωση μετά της Ελλάδος».

Για να το πούμε αλλιώς, μακράν του να εμφανίζεται το Κυπριακό ως μετεωρίτης που προσγειώθηκε αναπάντεχα στην αυλή του ελληνικού κράτους, εδώ βλέπουμε ότι είχε (ξανα)ανοίξει επισήμως ως ζήτημα ήδη από το 1947 όταν η ελληνική και ελληνοκυπριακή ηγεσία έθεσαν στους Βρετανούς, (που παρεπιπτόντως ας θυμίσουμε ότι τους βοήθουσαν ακόμη να κατατροπώσουν τους εγχώριους κομμουνιστές), αίτημα για ένωση.

Ο Λιναρδάτος συνεχίζει την σπονδυλωτή του αφήγηση περιγράφοντας κομμάτι κομμάτι την εξέλιξη του Κυπριακού εντάσσοντας τη μέσα στην συνολική ιστορία της μεταπολεμικής Ελλάδας. Η αλήθεια είναι ότι το κείμενό μας δε θα μπορούσε να ακολουθήσει βήμα βήμα αυτή την αφήγηση, την πιο ενδιαφέρουσα και λεπτομερή από όλες τις παραπάνω. Θα αρκεστούμε λοιπόν στο να επισημάνουμε κάποια από τα ενδιαφέροντα σημεία και κυρίως τις αντιφάσεις της. Η έρευνά του, για παράδειγμα, του επιτρέπει να μας πει ότι ήδη από το 1950

έχουν πραγματοποιηθεί στην Αθήνα και την Κύπρο οι πρώτες επαφές διαφόρων παραγόντων [...] για την οργάνωση ένοπλου απελευθερωτικού αγώνα στην Κύπρο. Το Γενάρη [του 51], ο Γρίβας έχει πάρει ενθαρυντική απάντηση κι από τον αρχηγό του ΓΕΣ στρατηγό Κοσμά και ετοιμάζεται για το πρώτο ενημερωτικό ταξίδι στην Κύπρο [...] Ο Μακάριος ασφαλώς γνωρίζει όλες αυτές τις κινήσεις και προετοιμασίες, όταν μιλά συνεχώς για διεκδίκηση «της ενώσεως διά παντός τρόπου».

αλλά ο αριστερός του πατριωτισμός και η πίστη του στη θεωρία της εξάρτησης δεν του επιτρέπει να το εκλάβει ως επιθετική εξωτερική πολιτική από τη μεριά του ελληνικού κράτους. Μπορεί επίσης να υποστηρίζει ότι «η αδιαλλαξία του Λονδίνου» οφείλεται κυρίως στο ότι «οι Άγγλοι είναι αποφασισμένοι, όχι μόνο να κρατήσουν την Κύπρο, αλλά και να την μεταβάλλουν σε πολεμική βάση για να υποστηρίξουν την αυτοκρατορία τους στη Μέση Ανατολή που καταρρέει». Η ιδέα όμως ότι μπορεί αυτή ακριβώς η κατάρρευση της αυτοκρατορίας να κάνει το ελληνικό κράτος και την ελληνοκυπριακή ηγεσία να εγείρουν αξιώσεις προσάρτησης κομματιών της κάτω από το ιδεολόγημα της Μεγάλης Πατρίδας, όπως ακριβώς έκαναν και με την κατάρρευση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας μισό αιώνα πριν, του είναι απλά αδιανόητη.

Για τον Λιναρδάτο, κάθε επίσημη εμφάνιση του Κυπριακού συνοδεύεται με τη στήριξη του λαού, δηλαδή με διαδηλώσεις και μπάχαλα. Πλήθος περιπτώσεων όπου φοιτητές και νέοι διαδηλώνουν υπέρ της ένωσης και κατά των αμερικανοβρετανών και συγκρούονται με την αστυνομία. Στην αφήγηση του, μπορεί να διατυπώνεται η τυπική απαγόρευση διαδηλώσεων από την κυβέρνηση ενώ ταυτόχρονα περιγράφεται ότι

με απόφαση της ΠΕΕΚ και της Α.ΔΕ.ΔΥ, όλα τα δημόσια γραφεία κλείνουν στις 11 το πρωί. Από τις 10, οι καμπάνες των εκκλησιών χτυπούν χαρμόσυνα. Από νωρίς, αρχίζουν να γεμίζουν κόσμο τα Προπύλαια του Πανεπιστημίου Αθηνών, τα προαύλια των Σχολών, ο χώρος μπροστά στην Αρχιεπισκοπή. Κατά τις 11.30, αρχίζουν να βαδίζουν συνταγμαμένοι φοιτητές, υπάλληλοι, εργάτες προς την Ομόνοια. Στις 12.30 κλείνουν και τα εμπορικά καταστήματα.

Θυμίζουμε ότι τα παραπάνω διαδραματίζονται στον άμεσο απόηχο του εμφυλίου. Ο όποιος συνδικαλισμός ελέγχεται από τη Δεξιά. Το ελληνικό κράτος απαγορεύει τις πολιτικές απεργίες και διαδηλώσεις δια ροπάλου και η συμμετοχή σε διατάραξη της τάξης μπορεί εύκολα να αποφέρει τον χαρακτηρισμό του κομμουνιστή που εξασφαλίζει μακροχρόνιες διακοπές σε εξωτικά μέρη. Παρόλα αυτά ο Λιναρδάτος μας περιγράφει ως μια ειδυλλιακή κατάσταση, μια αρχετυπική έκφραση του Λαού, κάτι που από τα παραπάνω φαίνεται να περιέχει όλα τα συστατικά του μεταπολεμικού εθνικού κορμού. Δημόσιοι υπάλληλοι, φοιτητές, εκκλησία, έμποροι και εργάτες που δε φοβόντουσαν μήπως καταλήξουν σε εξορία. Μόνο ο στρατός λείπει (και αυτό γιατί απαγορευόταν η συμμετοχή του). Και για να δέσει το

γλυκό, ο Λιναρδάτος μας παραθέτει πλήθος υπερασπιστικών δηλώσεων προς τους διαδηλωτές και καταγγελίες για τον υπερβάλλοντα ζήλο των οργάνων της τάξης, τόσο από όλο το εύρος της αντιπολίτευσης όσο και από την ίδια την κυβέρνηση. Εντούτοις όλα τα παραπάνω ερμηνεύονται ως απολύτως αυθόρμητες εκδηλώσεις του λαού, ασχέτως αν στο τέλος υποστηρίζουν πλήρως τα σχέδια του ελληνικού κράτους. Απεναντίας, όταν ο συγγραφέας φτάνει να αφηγηθεί το τουρκικό πογκρόμ στην Ιστανμπούλ το 1955 του είναι απείρως εύκολο να δει πίσω από την «οργανωμένη επιχείρηση» από ομάδες «φοιτητών, αχθοφόρων, κακοποιών και αστυνομικών»⁷ την πλήρη ενορχήστρωση των επεισοδίων από το τουρκικό κράτος.

Τέλος πάντως. Η ενασχόληση μας με τον κύριο Λιναρδάτο και τις αντιφάσεις του θα μπορούσε να τραβεί για πολύ ακόμη. Νομίζουμε πάντως ότι η γενική ιδέα την πιάσατε. Σε όλο του το έργο, ο Λιναρδάτος επιλέγει μεθοδολογικά εργαλεία που του ανοίγουν δρόμους, αλλά ταυτόχρονα, κουβαλάει θεωρητικά και ιδεολογικά βαρίδια που του απαγορεύουν να τους διαβεί ως το τέλος.

Συμπεράσματα για νικητές και ηττημένους

Ας πούμε τώρα και τα συμπεράσματα μας.

Τα παραπάνω κείμενα γράφτηκαν μεσούσης της στρατιωτικής χούντας. Κουβαλούσαν ιδέες και θεωρητικά εργαλεία που είχαν διατυπωθεί και αναπτυχθεί από την Αριστερά στα μεταπολεμικά χρόνια, την εποχή που προσπαθούσε ματαιώς να αποτινάξει από επάνω της τη ρετινιά του ανθέλληνα αντάρτη και να γίνει αποδεκτή σε αυτή την επίφαση δημοκρατικού κοινοβουλευτισμού, για να «χτυπήσει το σύστημα από τα μέσα». Όταν η χούντα κατέρρευσε για λόγους που είχαν να κάνουν τόσο με τον εσωτερικό εχθρό όσο και με τον εξωτερικό, το ελληνικό κράτος και τα ελληνικά αφεντικά έπρεπε να προβούν σε ραγδαίο μετασχηματισμό και σοσιαλιστική αναμόρφωση των εθνικών μύθων, έτσι ώστε να προσφέρουν γερές ιδεολογικές βάσεις σε αυτόν το μετασχηματισμό. Ευτυχώς το υλικό ήταν σχεδόν έτοιμο. Όλα τα παραπάνω κείμενα τραβήχτηκαν από την αφάνεια, έγιναν οι απαραίτητες μεταφράσεις και εκδόθηκαν στα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης. Πάνω τους χτίστηκαν τα ιδεολογικά και θεωρητικά θεμέλια του νέου εθνικού κορμού που θα εξασφάλιζε την συνέχεια του ελληνικού κράτους και το ξεστρίμωγμα των ελληνικών αφεντικών. Η ιστορία του «Κυπριακού» λοιπόν, ως βασικό μέρος αυτής της εθνικής αφήγησης δεν θα μπορούσε ποτέ μα ποτέ να ιδωθεί με τον τρόπο που την αντιλαμβανόμαστε εμείς: ως δομικό στοιχείο και αιχμή του δόρατος της επεκτατικής πολιτικής του ελληνικού κράτους. Το ότι ακόμα και σήμερα μια τέτοια άποψη ακούγεται αιρετική ακόμα και στους πιο ριζοσπαστικούς πολιτικούς χώρους, δεν αποδεικνύει απλά την τεράστια αντοχή τέτοιων μύθων, αλλά και την παντελή αδυναμία του εσωτερικού εχθρού να προκαλέσει την οποιαδήποτε ρωγμή στα τσιμενταρισμένα εθνικά ιδεολογήματα.

1. Ανδρέας Γ., Παπανδρέου, *Η δημοκρατία στο απόσπασμα*, Εκδόσεις Α. Α. Λιβάνη, 2006
2. Γιάννης Κατρίης, *1960-1970 - Η Γέννηση του Νεοφασισμού στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Παπαζήση 1974.
3. Πείτε μας εμμονικοί, αλλά θα τη ρίζουμε την υποσημείωση. Για τον Σβορώνο το ελληνικό έθνος αρχίζει να σχηματίζεται μέσα από την παρακμή του Βυζαντίου ήδη από τον 11ο αιώνα. Οπότε, είναι φυσικό τα Δωδεκάνησα να «επανέρχονται» στην Ελλάδα, εφόσον κάποια στιγμή ανήκαν στην Βυζαντινή αυτοκρατορία, τη μήτρα του ελληνικού έθνους. Με τέτοια αριστερή ανάγνωση της ιστορίας ποιος τον χέζει και τον Παπαρρηγόπουλο.
4. Νίκος Σβορώνος, *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας*, Θεμέλιο 1990.
5. Κωσταντίνος Τσοουκαλάς, *Η ελληνική τραγωδία - Από την απελευθέρωση ως τους συνταγματάρχες*, Ολκός 1974.
6. Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, Τόμος Α', εκδόσεις Παπαζήση 1977.
7. Σπύρος Λιναρδάτος, *Από τον εμφύλιο στη χούντα*, Τόμος Β', εκδόσεις Παπαζήση 1978.